

EDWARD L. BERNAYS

ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ

Μετάφραση
Δημήτρης Ταννής

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ
ΑΘΗΝΑ 2015

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Οργανώνοντας το χάος	9
II. Η νέα προπαγάνδα	24
III. Οι νέοι προπαγανδιστές	41
IV. Η ψυχολογία των δημοσίων σχέσεων	59
V. Οι επιχειρήσεις και το κοινό	77
VI. Προπαγάνδα και πολιτική ηγεσία	114
VII. Γυναικείες δραστηριότητες και προπαγάνδα	144
VIII. Προπαγάνδα για την εκπαίδευση	153
IX. Προπαγάνδα και κοινωνική πρόνοια	170
X. Τέχνη και επιστήμη	178
XI. Η μηχανική της προπαγάνδας	189
<i>Επίμετρο του μεταφραστή</i>	201

I

ΟΡΓΑΝΩΝΟΝΤΑΣ ΤΟ ΧΑΟΣ

Η συνειδητή και ευφυής χειραγώγηση των οργανωμένων συνηθειών και πεποιθήσεων των μαζών αποτελεί μια σημαντική παράμετρο της δημοκρατικής κοινωνίας. Οι χειριστές αυτού του αθέατου κοινωνικού μηχανισμού συνιστούν μια άορατη κυβέρνηση που αποτελεί την πραγματική εξουσία στη χώρα μας.

Μας κυβερνούν, διαμορφώνουν τη σκέψη μας, καθορίζουν την αισθητική μας και υπαγορεύουν τις ιδέες μας άνθρωποι που, ως επί το πλείστον, δεν τους έχουμε καν ακουστά. Αυτό είναι ένα λογικό αποτέλεσμα του τρόπου με τον οποίο είναι οργανωμένη η δημοκρατική κοινωνία μας. Τεράστια πλήθη ανθρώπων πρέπει να συνεργαστούν βάσει αυτών των προκαθορισμένων προτύπων, προκειμένου να συνυπάρξουν ως εύρυθμη κοινωνία.

Οι άορατοι κυβερνήτες μας σε πολλές περιπτώσεις αγνοούν την ταυτότητα των υπόλοιπων μελών του άορατου υπουργικού συμβουλίου.

Μας κυβερνούν με το έμφυτο ηγετικό τους ταλέντο, με την ικανότητά τους να παράγουν τις καινοτόμες ιδέες που απαιτούνται και με την εξέχουσα θέση που κατέχουν στην κοινωνική διαβάθμιση. Όποια στάση και αν επιλέξει κανείς να κρατήσει απέναντι σε αυτή τη συνθήκη, γεγονός παραμένει ότι σε οποιαδήποτε σχεδόν δραστηριότητα της κα-

θημερινής μας ζωής, είτε αυτή άπτεται της σφαίρας της πολιτικής είτε της εργασίας, των κοινωνικών μας συναναστροφών ή του ηθικού μας κώδικα, εξουσιαζόμαστε από έναν συγκριτικά μικρό αριθμό προσώπων –ένα εξαιρετικά μικρό ποσοστό των εκατόν είκοσι εκατομμυρίων πολιτών μας– που αντιλαμβάνονται τις διανοητικές διεργασίες και τα κοινωνικά πρότυπα των μαζών. Αυτοί είναι οι χειραγωγοί της κοινής γνώμης που χαλιναγωγούν στοιχειακές κοινωνικές δυνάμεις και επινοούν νέες μεθόδους για να συνενώσουν και να καθοδηγήσουν τον κόσμο.

Συνήθως δεν γίνεται αντιληπτό πόσο απαραίτητοι είναι αυτοί οι αόρατοι κυβερνήτες για την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνικής μας ζωής. Θεωρητικά, κάθε πολίτης μπορεί να ψηφίζει όποιον επιθυμεί. Το Σύνταγμά μας δεν προβλέπει πολιτικά κόμματα ως μέρος του μηχανισμού διακυβέρνησης και οι συντάκτες του δεν φαίνεται να διέβλεπαν ότι πρόκειται να υπάρξει μια πολιτική μηχανή σαν τη σύγχρονη στην εθνική μας πολιτική. Σύντομα όμως, οι Αμερικανοί ψηφοφόροι αντελήφθησαν ότι χωρίς οργάνωση και στόχευση, οι ατομικές τους ψήφοι, μοιρασμένες σε δεκάδες ή εκατοντάδες υποψηφίων, δεν θα έφερναν κανένα αποτέλεσμα πέρα από σύγχυση. Η αόρατη κυβέρνηση, υπό τη μορφή των παραδοσιακών πολιτικών κομμάτων, δημιουργήθηκε σχεδόν αμέσως. Από τότε έχουμε συμφωνήσει, για πρακτικούς λόγους, ότι οι κομματικοί μηχανισμοί θα έπρεπε να περιορίσουν τα περιθώ-

ρια της επιλογής σε δύο υποψηφίους ή, το πολύ, σε τρεις-τέσσερις.

Θεωρητικά, κάθε πολίτης διαμορφώνει άποψη για τα δημόσια ζητήματα και τις ιδιωτικές υποθέσεις. Στην πράξη, αν όλοι οι άνθρωποι έπρεπε να μελετήσουν μόνοι τους τα δυσνόητα οικονομικά, πολιτικά και ηθικά δεδομένα που περιλαμβάνονται σε κάθε ζήτημα, θα το έβρισκαν αδύνατον να φτάσουν σε ένα συμπέρασμα για οτιδήποτε. Έχουμε συμφωνήσει εκουσίως να επιτρέπουμε σε μια άρρατη κυβέρνηση να σταχυολογεί τα δεδομένα και να εστιάζει στα πιο σημαντικά ζητήματα, ώστε το πεδίο επιλογών μας να περιορίζεται σε πρακτικά, αποσπασματικά θέματα. Από τους ηγέτες μας και τα μέσα που χρησιμοποιούν για να προσεγγίσουν το κοινό αποδεχόμαστε τη στοιχειοθέτηση και την οριοθέτηση των δημόσιων ζητημάτων· από κάποιον διαμορφωτή της ηθικής, έναν ιερέα, έναν αγαπημένο συγγραφέα ή απλώς από την επικρατούσα άποψη, αποδεχόμαστε έναν συγκεκριμένο κώδικα συμπεριφοράς, στον οποίο προσαρμοζόμαστε ως επί το πλείστον.

Θεωρητικά, ο καθένας αγοράζει τα καλύτερα και φθηνότερα εμπορεύματα που μπορεί να βρει στην αγορά. Στην πράξη, αν ο καθένας γυρνούσε εδώ κι εκεί συγκρίνοντας τιμές και κάνοντας εργαστηριακές δοκιμές προτού επιλέξει από τις ντουζίνες σαπουνία, ρούχα ή είδη ψωμιού που διατίθενται προς πώληση, η οικονομική ζωή θα τελμάτωνε ανέλπιστα. Για να αποφευχθεί μια τέτοια σύγχυση, η κοι-

ωνία δίνει τη συγκατάθεσή της στο να περιορίζεται η γκάμα των επιλογών της σε ιδέες και αντικείμενα τα οποία μαθαίνει με κάθε είδους προπαγάνδα. Κατά συνέπεια, υπάρχει μια μεγάλη και συνεχής προσπάθεια να χειραγωγηθεί η σκέψη μας προς όφελος κάποιας πολιτικής ή κάποιου εμπορεύματος ή κάποιας ιδέας.

Ίσως θα ήταν προτιμότερο, αντί για προπαγάνδα και διαφήμιση¹, επιτροπές σοφών να επέλεγαν τους κυβερνήτες μας, να όριζαν τη συμπεριφορά μας, δημόσια και ιδιωτική, και να αποφάσιζαν ποια θα ήταν τα καλύτερα ρούχα που θα έπρεπε να φοράμε και ποιο το καλύτερο φαγητό να τρώμε. Επιλέξαμε, ωστόσο, την αντίθετη μέθοδο, αυτήν του ανοιχτού ανταγωνισμού. Έπρεπε να βρούμε έναν τρόπο, ώστε ο ανταγωνισμός να λειτουργεί όσο το δυνατόν πιο ομαλά και, για να επιτευχθεί αυτό, η κοινωνία συναίνεσε στο να οργανωθεί ο ελεύθερος ανταγωνισμός από την ηγεσία και την προπαγάνδα.

Μερικά από τα φαινόμενα αυτής της διαδικασίας δέχονται κριτική: η χειραγώγηση των ειδήσεων, η υπερβολική έμφαση στην προσωπικότητα και η γενικότερη φαντασμαγορία μέσω των οποίων πολιτικοί

1. Special pleading: προπαγανδιστική μέθοδος μονόπλευρης παρουσίας ενός ζητήματος, η οποία υπερπροβάλλει τα θετικά στοιχεία, αποκρύπτοντας τα αρνητικά και τελικά υπερθεματίζοντας για ένα ζήτημα ή ένα προϊόν χωρίς ουσιαστικά επιχειρήματα. Η διαφήμιση βασίζεται σε αυτή τη μέθοδο. [Όλες οι σημειώσεις είναι του μεταφραστή.]

και εμπορικά προϊόντα και κοινωνικές ιδέες γνωστοποιούνται στις μάζες. Τα εργαλεία μέσω των οποίων η κοινή γνώμη οργανώνεται και εστιάζεται μπορεί να γίνουν αντικείμενο κατάχρησης. Ωστόσο, τέτοιου είδους οργάνωση και εστίαση είναι απαραίτητες για μια εύρυθμη ζωή.

Καθώς ο πολιτισμός έχει γίνει πολυπλοκότερος και η ανάγκη για την ύπαρξη μιας αόρατης κυβέρνησης έχει καταδειχθεί επανειλημμένα δημοσίως, επινοήθηκαν και εξελίχθηκαν τα τεχνικά μέσα με τα οποία η ατομική άποψη μπορεί να πειθαρχηθεί. Με τον έντυπο λόγο και την εφημερίδα, τον σιδηρόδρομο, το τηλέφωνο, τον τηλεγράφο, το ραδιόφωνο και το αεροπλάνο, οι ιδέες μπορούν να διαδοθούν τάχιστα, ακόμα και αυτοστιγμεί, σε όλη την Αμερική.

Ο Χ.Τζ. Γουέλλς² αντιλαμβάνεται τις τεράστιες δυνατότητες αυτών των εφευρέσεων, όταν γράφει στους *New York Times*:

Τα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας – δηλαδή η δυνατότητα, που στηρίζεται στην τυπογραφία, στο τηλέφωνο, στον ασύρματο κ.ο.κ., να διοχετεύονται απευθείας στρατηγικές ή τεχνικές επιλογές σε έναν μεγάλο αριθμό συνεργαζόμενων κέντρων, να υπάρχουν γρήγορες αποκρίσεις και αποτελεσματική συζήτηση – έχουν δημιουργήσει

2. Herbert George «H.G.» Wells (1866-1946): Βρετανός, σοσιαλιστής συγγραφέας. Θεωρείται, μαζί με τον Ιούλιο Βερν, ο πατέρας της επιστημονικής φαντασίας.

έναν νέο κόσμο πολιτικών διαδικασιών. Ιδέες και φράσεις μπορούν τώρα να έχουν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα από οποιοδήποτε πρόσωπο και μεγαλύτερη ισχύ από οποιοδήποτε συντεχνιακό συμφέρον. Υπάρχει η δυνατότητα να εκπονηθεί και να τηρηθεί ένας κεντρικός σχεδιασμός, χωρίς τον κίνδυνο να εκφυλιστεί ή να προδοθεί. Μπορεί να αναπτυχθεί, να εξελιχθεί σταθερά και να εξαπλωθεί ευρέως χωρίς προσωπικές, τοπικές και συντεχνιακές παρανοήσεις.

Αυτά που λέει ο κύριος Γουέλλς για τις πολιτικές διαδικασίες ισχύουν εξίσου για τις εμπορικές και τις κοινωνικές διαδικασίες, καθώς και για όλες τις εκδηλώσεις των δραστηριοτήτων της μάζας. Οι ομαδοποιήσεις και οι κοινωνικοί δεσμοί της σημερινής εποχής δεν υπόκεινται πλέον σε «τοπικούς και συντεχνιακούς» περιορισμούς. Όταν συντάχθηκε το Σύνταγμα, η μονάδα κοινωνικής οργάνωσης ήταν το χωριό, που παρήγαγε το μεγαλύτερο μέρος από τα απαραίτητα εμπορεύματα και διαμόρφωνε τις κοινές πεποιθήσεις και ιδέες διαμέσου της προσωπικής επαφής και της άμεσης συζήτησης μεταξύ των πολιτών. Σήμερα όμως, που οι ιδέες μπορούν να μεταφερθούν τάχιστα σε οποιαδήποτε απόσταση και σε οποιοδήποτε πλήθος ανθρώπων, αυτή η γεωγραφική ενοποίηση έχει εμπλουτιστεί με πάρα πολλά άλλα είδη ομαδοποιήσεων, ώστε άτομα με κοινές αντιλήψεις και κοινά ενδιαφέροντα να έχουν τη δυνατότητα να συσπειρωθούν και να συνταχθούν

για κοινή δράση, ακόμη και αν τα χωρίζουν χιλιάδες μίλια.

Είναι εξαιρετικά δύσκολο να συνειδητοποιήσουμε το πλήθος και την ποικιλία αυτών των διαιρέσεων στην κοινωνία μας. Μπορεί να είναι κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές, φυλετικές, θρησκευτικές, με εκατοντάδες υποδιαιρέσεις η καθεμιά.

Στο World Almanac,³ για παράδειγμα, οι ακόλουθες ομάδες καταγράφονται στο γράμμα «Α»: Ένωση Κατά της Θανατικής Ποινής· Ένωση για την Κατάργηση του Πολέμου· Αμερικανικό Ινστιτούτο Λογιστών· Σωματείο Ηθοποιών· Λογιστική Ένωση Αμερικής· Διεθνής Διαφημιστική Ένωση· Εθνική Αεροναυτική Ένωση· Ίδρυμα Ιστορίας και Τέχνης του Όλμπανυ· Λέσχη «Amen Corner»· Αμερικανική Ακαδημία της Ρώμης· Αμερικανική Ένωση Παλαιοβιβλιοπωλών· Ένωση για την Αμερικανική Υπηκοότητα· Αμερικανική Συνομοσπονδία Εργασίας· αποκρυφιστικό τάγμα «Amore»· Λέσχη Άντιρον· Αμερικανοϊρλανδική Ένωση Ιστορίας· Αντικαπνιστική Ένωση· Ένωση Κατά της Βωμολοχίας· Αμερικανική Αρχαιολογική Ένωση· Εθνική Ένωση Τοξοβολίας· Ένωση Τραγουδιστών «Αρίων»· Αμερικανική Αστρονομική Ένωση· Ένωση Κτηνοτρόφων του Αίρσιρ· ένωση αξιωματικών

3. Ετήσια έκδοση πολλών διαφορετικών εκδοτών, η οποία περιλαμβάνει τα επίκαιρα της χρονιάς που πέρασε, καθώς και όλες τις πολιτικές, επιστημονικές και πολιτιστικές εξελίξεις.